

ערב עיון

לזכרו של אמנון בן-נתן

בנושא

ישראל והמזרח התיכון:

תמורות כלכליות בעקבות תהליך השלום

נערך ביום א', כ"ט בטבת תשנ"ה, 1.1.95, בשעה 19:00

באולם כס המשפט ע"ש מלכה ברנדר, בניין טרובוביץ,

הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, קריית האוניברסיטה, רמת-אביב

שולחן נשיאות: פרופ' חיים בן שחר, ביה"ס לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל-אביב

ד"ר דבורה גוט, החוג לספרות אנגלית, אוניברסיטת תל-אביב

ד"ר עודד ערן, סמנכ"ל כלכלה, משרד החוץ

פרופ' נדב הלוי, המחלקה לכלכלה, האוניברסיטה העברית

פרופ' גדעון פישלזון, ביה"ס לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' אפרים קליימן, המחלקה לכלכלה, האוניברסיטה העברית

מנחה: פרופ' חיים בן שחר

דברים: ד"ר דבורה גוט

דיון בהשתתפות: ד"ר עודד ערן

פרופ' נדב הלוי

פרופ' גדעון פישלזון

פרופ' בן שחר : משפחת בן-נתן, חברי להרצאה הערב, קהל נכבד, אני מתכבד לפתוח בזה את ערב העיון לזכרו של אמנון בן-נתן, במסגרת הקתדרה לכלכלה ע"ש אמנון בן-נתן. לפני 21 שנה התקיים הערב הראשון לפתיחתה של הקתדרה ע"ש אמנון בן-נתן שנפל במלחמת יום הכיפורים. הקתדרה יוזמה ע"י אגודת ידידי האוניברסיטה בצרפת, שהיו מוקיריו, מעריציו של ארתור. התחייבנו באוניברסיטה להנציח את שמו של אמנון באגודה כלכלית מקצועית, ובהקשר לכך החוג לכלכלה אכן מקיים התחייבות זאת ברצון. לא זכור לי שקתדרה מקיימת בעקביות, כל שנה ושנה ללא יוצא מן הכלל, 21 שנה, ערב עיון מטעמה, כמו במקרה זה של אמנון בן-נתן. כולנו מרגישים שזה הדבר הנכון לעשותו. לפני פתיחת הדין אבקש את דר' דבורה גוט לומר כמה מילים על אמנון.

דר' דבורה גוט : משפחת בן-נתן, חבריו של אמנון, אורחים יקרים. משפחת בן-נתן ביקשה ממני לומר כמה מילים על אמנון ואני שמחה לעשות זאת. אמנון ואני היינו יחד בפנימיה בהולנד כאשר אשר בן-נתן היה שגריר בגרמניה. היתה זו פנימיה מיוחדת, במקום יפה, ובהולנדית אנו אומרים "ישבנו ביחד בבי"ס". למעשה אני "ישבתי" כמו ילדה טובה ואילו אמנון לימד אותי לא להיות כל כך צייתנית אלא תמיד לשאול "למה עושים?" "למה לומדים?" "למה כן לעשות?" "למה לא לעשות?". יש זכרונות יפים מאותה תקופה. הזכרון היפה ביותר הוא מיום הספורט שהיה מתקיים כל יום שלישי בשבוע. כל יום שלישי יצאנו לשחק הוקי במגרש הספורט. ההוקי בעיני היה משחק לא מעניין במיוחד אבל שיחקתי עם כולם, ואילו אמנון סירב לצאת לשחק במגרש. לכן, בכל יום שלישי ישב אצל מנהל ביה"ס והסביר לו מדוע משחק ההוקי אינו חינוכי ומדוע הוא לא מעוניין לשחק. עם הזמן נוצרה מסורת שבה אנחנו שיחקנו הוקי בגשם ואמנון שוחח עם המנהל על פילוסופיה של חינוך. אמנון המשיך להסביר את עמדתו בהתמדה עד שלבסוף המנהל הסכים לבטל את משחק ההוקי של ימי שלישי.

נשאר זכרונות רבים. אמנון אהב מאד את השונסוניה הצרפתיים. היה לו הומור וחיוך מיוחד. נראה לנו תמיד שהוא יותר מבוגר מאחרים. נכון שהזמן עובר, אך נראה שזה רק הזמן החיצוני, והזמן הפנימי הוא אחר אצל כל אחד. הזמן הפנימי לא בורח ולא נותן לרגעים המיוחדים של החיים לברות, הוא מחזיק אותם מתוך לזמן והקצב של חיי היום יום. בעולם הפנימי הזה של הזכרונות נשאר הילד שכל

אתד מאיתנו היה, וגם החבר שקרוב ללב. אצטט את Tony Morrison שקיבלה לפני שנה פרס נובל, מדבריה על הזיכרון.

I was talking about time. It is so hard for me to believe in it. Some things go, pass on, some things just stay. I used to think it was my re memory, but it is not. Place, places are still there. If a house burns down, it is gone, but the place - the picture of it, stays. And not just in my re memory but out there in the world. So clear. Even if the whole farm, every tree and grass made of it dies, the picture is still there, and what is more, if you go there, you who was never there, if you go there and stand in the place where it was, it will be there for you, waiting for you.

That must means that nothing ever dies.

Nothing ever dies.

פרופ' בן שחר: ערב העיון מוקדש לנושא "ישראל והמזרח התיכון - תמורות כלכליות בעקבות תהליך השלום". אם תשאלו אנשי עסקים בישראל איך לדעתם ישפיע תהליך השלום על כלכלת ישראל ועל עיסקיהם, ובמיוחד במזרח התיכון, הם יענו, כמעט בקונסנזוס שהיחסים הכלכליים בין ישראל לבין מדינות המזרח התיכון הם נושא צדדי יחסית לחשיבות השפעת השלום על הכלכלה, כי עיקר השפעת השלום על כלכלת ישראל תתבטא, וכבר מתבטאת, בפיתוח וטיפול של יחסים כלכליים עם תברות רב-לאומיות שבעבר החרימו את ישראל בגלל פחד מהחרם הערבי, ועם מדינות בעולם הגדול, שהיו סגורות בפני ישראל מסיבות פוליטיות שונות - הן מסיבות החרם, כמו יפן והמזרח הרחוק, הן מסיבות פוליטיות יותר גלובליות - עם התפוררות מדינות מסך הברזל, נפתחו מדינות אלה בפני ישראל, ויש אומרים שמה שקרה שם הוא שאיפשר את התקדמותו של תהליך השלום. אכן, הצמיחה הכלכלית שישראל זכתה לה ונהנתה ממנה מאז 1990 קשורה עם תהליך השלום, ובעיקר עקב התמוסקסות החרם (שלא בוטל רישמי). מדובר בעיקר בתחום של פיתוח יחסים כלכליים עם מדינות כמו סין, יפן, מזרח אירופה, רוסיה ומדינות אחרות, וכן בנכונותן של תברות רב-לאומיות להתקשר ביחסים כלכליים גלויים אם ישראל, אותן תברות שחלקן ניסה בעבר להימנע מכך. אנחנו אמנם רואים

צמיחה כלכלית בישראל עוד לפני שהתחילו יחסים כלכליים עם מדינות המזרח התיכון, אך האם נכון לומר שיחסים כלכליים עם מדינות המזרח התיכון, אינם חשובים לישראל. התשובה לכך תינתן הערב במידה מסויימת ע"י הדוברים, אשר ייכנסו קצת יותר לעומק הדברים. במבט ראשוני ניתן לומר: א. היחסים הכלכליים בין ישראל ומדינות המזרח התיכון חשובים לישראל לאו דווקא בגלל השפעתם הכלכלית אלא, בגלל העובדה שהם מבססים את השלום, מחזקים אותו, ומרפדים אותו בתוכן ובאינטרסים משותפים. ב. הצגת תמונת המעטפת של המזרח התיכון מבחינה כלכלית.

כפי שאתם רואים, אני מציג תמונת מצב שבו מדינות המזרח התיכון מתחלקות ל- 3 קבוצות ולישראל. ישראל, מדינות שמקיפות את ישראל - מצרים, ירדן, סוריה ולבנון, שאיתן מתרחש תהליך השלום באופן ישיר, מדינות המפרץ, מדינות העימות, שתהליך השלום איתן נראה היום רחוק - איראן, עיראק ולוב. הנתונים לקוחים בעיקר ממקורות ה- IMF - קרן המטבע הבינלאומית. ניתן לראות מדינת ישראל שהגיעה ב- 1994 לאוכלוסיה של 5.4 מיליון, כשהתוצר נאמד ב- 66 מיליארד דולר, והתוצר לנפש הוא 12,000 דולר לשנה. מצרים, ירדן, סוריה ולבנון גם יחד מונות 80 מיליון תושבים המייצרים תוצר נמוך משל ישראל - 60 מיליארד דולר, כשהתוצר הממוצע לנפש הוא 750 דולר לשנה. כלומר, בערך 6% מהתוצר הלאומי לנפש בישראל. מדינות עניות, מדינות חלשות ומפגרות מבחינה כלכלית. מעניין שארצות המפרץ, שאיתן מתחיל דיאלוג כלכלי, בולטות בעושרן במיוחד יחסית למדינות העוקפות אותנו. ערב הסעודית עם אוכלוסיה של 14 מיליון תושבים, כוויית, בחריין, עומאן, קטאר, מדינות האמירויות, כל אחת בסדר גודל של כ- 1-2 מיליון תושבים, ביחד כ- 22 מיליון תושבים - פי 4 מאשר בישראל. התוצר שלהן הוא 175 מיליארד דולר - רובו מהנפט, ולכן, הוא כ"כ גבוה. ההכנסה לנפש היא 8000 דולר לשנה, כאשר שלוש מדינות קטנות - קטאר, כוויית והאמירויות, הן בעלות 16,000 דולר לשנה הכנסה לנפש. בערב הסעודית ומדינות אחרות ההכנסה לנפש היא כ- 6000 דולר לשנה. עם מדינות אלה מסתמן דיאלוג. למעשה אין לנו קונפליקט ישיר איתן. אחת הבעיות הפוליטיות הישירות היא השאלה באיזו מידה ניתן לעכב את התפתחות היחסים הכלכליים בין ישראל לבין ארצות המפרץ. איראן, עיראק ולוב הן שלוש מדינות, שגם להן יש נפט, מספר

התושבים הוא 80 מיליון. בגלל הנפט ובגלל מספר התושבים, התוצר שלהם הוא 250 מיליארד דולר, כאשר ההכנסה לנפש היא 3000 דולר לשנה. אנחנו צריכים לקחת בחשבון מבחינה כלכלית, ולא רק פוליטית, שמדינות אלה מהוות גורם מאסיבי במזה"ת - כמעט 50% של התוצר, ו 40% של מספר התושבים, כך שקשה להתעלם מהן.

אם נסתכל על הסה"כ, יש לפנינו איזור שמתקרב ל- 200 מיליון תושבים עם תוצר של מעל ל- 500 מיליארד דולר, עם הכנסה ממוצעת של 2800 דולר לנפש לשנה. בכל זאת זהו איזור מכובד מאד במעמדו הבינלאומי. ראשית, בגלל הנפט, ושנית, בגלל מספר התושבים הגדול, שמהווה פוטנציאל של כוח עבודה זול גדול ביותר. ישראל שרויה באיזור זה, מעורבת מאד בקונפליקט שפתרונו אמנם מסתמך אך הוא רצוף משברים. ליחסים הכלכליים חשיבות רבה לביסוס התהליך הפוליטי. אי אפשר לומר שאין להם חשיבות לישראל, למרות שאנשי העסקים יטענו, ובצדק, שהיום כלכלת ישראל נהנית מתהליך השלום, לא ביחסי המזרח התיכון אלא ביחסיה האחרים.

עד כאן רקע מקיף של נושא הערב, שבו 4 מומחים מתאימים ביותר להתדיינות בנושאים אלה. דר' עודד ערן יציג את תוכנית הבנק האיזורי לפיתוח המזה"ת. פרופ' גדעון פישלזון ידבר על ארצות המפרץ ועל מצרים. פרופ' נדב הלוי ירצה על ירדן. פרופ' אפרים קליימן ירצה על הכלכלה הפלשתינאית במסגרת האוטונומיה. דר' עודד ערן הוא ראש האגף הכלכלי של משרד החוץ בעבר עסק ביחסים הכלכליים עם השוק המשותף ועם הסדרת אזור הסחר החופשי עם ארה"ב, ובשנתיים האחרונות עיקר מאמציו מופנים לנושא כלכלת השלום, ויחסי כלכלה פוטנציאליים בין ישראל ומדינות המזה"ת. הוא ממונה במשרד החוץ על הקמת הבנק האיזורי - יוזמה ישראלית בהנהגתו של שר החוץ.

דר' עודד ערן: משפחת בן-נתן, כבוד היו"ר, עמיתי לשולחן הנאמים. ראיתי חובה לעצמי להשתתף בערב זה מתוך החובה העמוקה לארתור בן-נתן, שעימו יש לי קשרי עבודה הדוקים, ומתוך הערכה לחשיבות הנושאים שעולים הערב לדיון, שכן הם נושאים בשאלות קיומיות ובעתיד כלכלת האיזור.

השלום במובן של קיום מערכת יחסים של שיתוף פעולה כלכלי, מדיני ואחר, יצר מערכת ציפיות גבוהה מאד אצל כל אחד משותפיה של ישראל לתהליך. כל אחד

מהן, והדבר נכון לגבי מצרים, פלשתינאים וירדן, נכנס לתהליך עם ציפיה לתגמול כלכלי וכלאחד מהם אכן זכה לתגמול, אף כי ייתכן שבחלק מן המקרים הציפיות לא התממשו במלואן, ולדעתי האינטרס הישראלי מחייב מאמץ מצידה של ישראל להביא לכך שחלק גדול ככל האפשר מציפיות שנבנו, יבוא לידי מימוש.

לראשונה מאז תחילתנו של תהליך השלום נוצרו עתה התנאים המדיניים למימוש הרעיונות השונים שעלו במהלך השנים האחרונות בדבר שיתוף פעולה כלכלי. ארבעה מרכיבים מדיניים, היינו, ירדן, מצרים, הפלשתינאים וישראל, בשלים בדרגות שונות לשיתוף פעולה כלכלי בדמות של פרויקטים רגיונאליים חוצי גבולות. מזה שלוש שנים שותפים ארבעה אלו לתהליך של הידברות במסגרת קבוצת העבודה הכלכלית, שהיא חלק מהמסלול המולטיטרלי של ועידת מדריד. בשלוש השנים מאז מדריד, דנו ארבעה אלו, יחד עם גורמים מחוץ לאיזור, בדרכים ובאמצעים לטיפול בבעיות האיזור, ובמיוחד הבעיות הכלכליות, בעיות איכות הסביבה, בעיות המים, ובעיית הפליטים.

דיוני קבוצת העבודה הכלכלית Regional Economic Development, Working Group - REDWIG התרכזו באותם תחומים בעלי מרכיב גבוה של שיתוף פעולה איזורי עם תועלת כלכלית ברורה לכל אחד מהצדדים המעורבים. קבוצת העבודה הכלכלית הגיעה לאיתור תחומים אלו, ובמיוחד ציינה את התיירות, ותבורה, אנרגיה, והתקדמה ביצירת דפוסי פעולה. כל הפעילות הזאת נעשתה עד כה במישור הרעיוני, אף כי אין ספק שהיא מסייעת ליצירת דפוסי פעולה לשיתוף פעולה בפועל.

המציאות הפוליטית החדשה שנוצרה באיזור במהלך שלוש השנים האחרונות, או הפעילות של קבוצת העבודה הכלכלית, מצריכה לראשונה בתהליך התייחסות לנושא מימון של הפרוייקטים השונים, בתחומים שאותם ציינתי, ובנושאים חיוניים אחרים, כגון המים. בהקשר זה עלתה שאלת הקמתו של בנק איזורי לפיתוח המזרחית. חילוקי הדעות שנוצרו בעקבות העלאת הנושא לדיון מדהימים בעוצמתם, ושופכים אור על היבטים כלכליים, כמו גם היבטים מדיניים, של יחסים פנימיים בתוך המזרחית עצמו ומחוצה לו. ראשית, הרעיון של הקמת בנק איזורי תולדותיו כתולדות שלבו הראשון של השלום היינו, הסכם ישראל מצרים, והיו בו מעורבים אישים כמו נגיד בנק ישראל לשעבר, אמנון גפני, ומוסטפה חליל,

ראש ממשלת מצרים לשעבר. אולם, לפני כ- 9 שנים, כאשר הרעיון התחיל להתגלגל, התנאים המדיניים והכלכליים עוד לא היו בשלים אפילו לתחילתו של דיון איזורי רציני על הקמת הבנק. אלו נוצרו רק אחרי ועידת מדריד באוקטובר 1991. הנושא הועלה ע"י מצרים באוקטובר 1992 במושב קבוצת העבודה הכלכלית שנערך בפאריס. אולם התנגדות נחרצת של ערב הסעודית דחתה דיון זה עד ליוני 1994, כאשר אותה קבוצת עבודה כלכלית התכנסה ברבת, בירת מרוקו, והחליטה לחזור לנושא. הפעם כבר נמצאו ארבעה גורמים איזוריים שגילו עניין, ויתרה מכך, נכונות לשיתוף פעולה כדי לקיים את מימושו של רעיון הבנק האיזורי. אני מבקש לציין דברים אלו משום שלראשונה בתולדות הסכסוך הישראלי-ערבי, נוצרה שותפות ונכונות לפעולה משותפת בין ארבעה מרכיבים מרכזיים של ליבת הסכסוך הישראלי-ערבי, ואלו מצאו ביטויים ביצירת מסמך משותף המסביר את הצורך בהקמת הבנק האיזורי. אין ספק שההיבט המדיני להקמתו של הבנק תופס חלק חשוב בהצדקת הקמתו. על אף שמדובר במוסד פיננסי אין לזלזל בערך המדיני שעשוי לצמוח מהקמתו. אם יוקם אותו מוסד, ייוצר בכך מעגן בעל חשיבות עצומה שבו ישתתפו ישראל ושכנותיה. אך ברור שהבנק האיזורי בא לענות על צרכים כלכליים בעיקר, ועל אף שאין חולק על ההצדקה המדינית להקמתו של הבנק, ועל יכולתו להוות מכשיר לדיון בבעיות המקרו-כלכליות של האיזור, מעין Middle East OECD, יש רבים הממשיכים להציב סימן שאלה אחרי הרעיון של הקמתו.

מה אמור הבנק האיזורי לעשות? באותו נייר שחובר ע"י ארבעת המרכיבים - ישראל, פלשתינאים, ירדן ומצרים, נאמר ש "יעדי הבנק הם לעודד תמיכה כלכלית ולסייע לקידמה חברתית והקטנת העוני". לצורך כך הבנק ייטול חלק במימון פרויקטים בעלי אופי איזורי בעיקר, כולל פרויקטים לאומיים, שלהם תהיה השפעה חיובית על האיזור כולו. תינתן עדיפות לפרוייקטים בתחום השיכון, מים, חינך, ותהיה תשומת לב מיוחדת לסקטור הפרטי, ועידוד הסחר הבין-איזורי ובין האיזור לאיזורים שמחוצה לו. לצורך זה, הבנק יעניק הלוואות בריבית מסחרית, אך תהיה לו גם יכולת ע"י קרן נפרדת, לסבסד הלוואות מסויימות. הבנק יעניק עדיפות לפרוייקטים חוצי גבולות בנושאי המים, האנרגיה, השיכון, פארקים תעשייתיים, תיירות ותחבורה, ובמיוחד לאלו שבהם

יהיה לסקטור הפרטי משקל בולט. עניין הפרוייקטים חוצי גבולות מצביע על ניסיון לרכז את הפעילות המימונית בשלב הראשון לקיומו של הבנק באיזור הגיאופוליטי של ליבת הסיכסוך, היינו, מצרים, ירדן, ישראל, הפלשתינאים, סוריה ולבנון. מבחינה זו הוא עונה על הצורך המדיני כלכלי של מימוש ציפיות אך הוא גם עלול ליצור התנגדות בקרב חלקים של המזוה"ת שאינם עונים על הגדרה זו.

מהגרף שהציג פרופ' בן שחר נעדרה צפון אפריקה, וכאשר ניתנה בקובלנקה התמיכה לרעיון של בנק איזורי, ציין שהבנק ייקרא Middle East and North Africa. בקרב ארבע השותפות למהלך, יש התנגדות מסויימת להכללתו של איזור צפון אפריקה בשלב הראשון של קיומו של הבנק. לא מוציאים מכלל אפשרות שבשלב שני, כאשר הבנק יגדל ויצמח, אפשר יהיה להוסיף גם פרוייקטים למימון הבנק האיזורי. תהיה גם התנגדות שמחוץ לאיזור להקמתו של הבנק. ניסיון הבנקים האיזוריים הקיימים אינו מעודד. הבנק האיזורי האפריקאי הוא ככל הנראה כישלון מוחלט. סדרת מאמרים שהופיעה לפני כחצי שנה בעיתונות העולם הצביעה על בעיות ניהול ובעיות ביצוע חמורות בבנק זה. הניסיון של הבנק הצעיר ביותר - הבנק לפיתוח מזרח אירופה (EBRD) אינו מלבב ורק לאחרונה נראה שהבנק מתחיל להיחלץ מכישלונו בשנים הראשונות להקמתו. גם על הבנק לפיתוח אמריקה הלטינית (IBB) עברו שנים קשות. המערכת הפיננסית הפוליטית, היינו, משרדי האוצר הממשלתיים במדינות המיועדות להיות בעלי החלק הארי של המניות, טוענות לכן שהפתרון למימון הפרוייקטים האיזוריים חייב לבוא מתוך המוסדות הפיננסיים הקיימים דהיינו, הבנק העולמי, וכמו כן בנקים כגון, הבנק האירופאי להשקעות (EIB). הוגי הרעיון של הבנק האיזורי אינם פוסלים אפשרות של הסתייעות במקורות מימון אלו ובמילא ברוב הבנקים האיזוריים קיים האלמנט של Co-Financing אך הם טוענים כנגדם שאינם בנויים לענות על צרכי המימון הייחודיים של המזוה"ת. הבנק העולמי למשל, אינו יכול לממן פרוייקטים בישראל, עצמה, שכן היא עוברת מעל לרעף שהוא הציב לזכאות להלוואותיו (הרעף הוא 5000 דולר תל"ג לנפש ובישראל הוא מעל לסכום זה). הפלשתינאים אינם עוברים את הרעף המדיני, משום שהם אינם מדינה. ניסיונו של הבנק במימון פרוייקטים חוצי-גבולות, ובמיוחד אלו של המזוה"ת, דל ביותר.

יתרה על כך, המזה"ית המתעורר גם מבחינה מדינית וגם מבחינה כלכלית זקוק למכשיר פיננסי, שיעסוק בו ורק בו, וימנע את הצורך לעמוד בתור כמו כל שאר הנזקקים. עד כמה ישכנעו ארבע השותפות לברית האיזורית הזו, את המשקיעים הפוטנציאליים בהון הבנק, נוכל ללמוד מכינוס המומחים שייערך ב- 10-11.1.95 בווינגטון.

מחלוקת נוספת תתעורר בין אלה הדורשים שלבנק המזרח-תיכוני תהיה יכולת לסיבסוד הלוואות מול תביעת האמריקאים שהבנק יעמיד הלוואות אך ורק בריבית מסחרית, מתוך הנחה שבהיותו מוסד בעל הערכה של AAA הריבית תהיה מסחרית, אבל הנמוכה ביותר האפשרית. צריך לציין שבמחלוקת זו נמצא פתרון דווקא בשני בנקים איזוריים שכן זכו להצלחה. האחד - הבנק האסייני לפיתוח (Asian Development Bank), והשני הוא הבנק האירופאי (EIB). באתרון, הסיבסוד שמגיע ל- 3% מהריבית ממומן ע"י תקציב האיחוד האירופאי, ואילו בראשון הוקמה קרן צדדית הממלאת אותה פונקציה והאוגרת כספים על בסיס וולונטרי.

עניין גדלו של הון הבנק, במידה והקמתו תאושר עקרונית, יהווה גם הוא סלע מחלוקת. הקבוצה האיזורית שדחפה להקמתו של הבנק הסכימה שרוב הונו יבוא מחוץ לאיזור. זהו תידוש בהשוואה לבנקים איזוריים אחרים, שבהם מרבית ההון וזכויות ההצבעה הנלוות לכך, באים מתוך האיזור עצמו. בבנק האסייני ההון המוצהר הוא כ- 23 מיליארד דולר, והנפרע - 2.8 מיליארד דולר. לאיזור עצמו קרוב ל- 65% מזכויות ההצבעה. בבנק האפריקאי - ההון המוצהר הוא 16.5 מיליארד דולר ומתוכו 1.9 הון נפרע, ולמדינות היבשת קרוב ל- 65% זכויות הצבעה. ב- Inter American Development Bank למדינות האיזור 54% מזכויות ההצבעה, ובבנק הקריבי - לאיי האיזור 60% מזכויות ההצבעה. בנייר שהוכן ע"י הקבוצה של המזה"ית הובעה נכונות להותיר את מרבית ההון וזכויות ההצבעה בידי מדינות ה-G-7. הנכונות נובעת לא רק מהרצון להסתייע בהון החיצוני יותר מאשר בהון המקומי, אלא מתוך ההכרה שבכך יהיה למנוע חלק מהביקורת הנמתחת על הבנקים האיזוריים שנכשלו עד כה, ולהותיר יותר יכולת השפעה על דרכי הפעולה של הבנק בידי גורמים שמחוץ לאיזור. ברור שתומכי הרעיון של בנק איזורי חדש במזה"ית, ייצטרכו להתמודד עם שאלות והיסוסים ממקורות

אחרים. שאלת האדמיניסטרציה של בנק כזה מתעוררת לנוכח נטייתן של מדינות האיזור לבירוקרטיה מנופחת ומופרזת. משום כך, על תומכי הבנק מתוך האיזור יהיה להסתפק במערכת שאינה דומה בגודלה לבנקים אחרים, ואשר תצטרך לא רק להימנע מלהקים קירות שיש, אלא גם לצמק את המינהלה ולהקים נשיאות או מועצה, שאינה יושבת בהכרח באופן קבע בעיר מושבו של הבנק.

לבנק האסייני כ- 2000 עובדים ומומחים, לבנק האפריקאי כ- 1300 עובדים, לבנק האינטר-אמריקאי כ- 1850 עובדים. אני בספק אם מדינות ה- G-7 יסכימו למספרים לעין אלה, במידה שהן תיכנסנה להון הבנק, ובוודאי שבתחילת קיומו של הבנק המזרח-תיכוני לפיתוח לא תהיה להם הצדקה.

מתוך התבוננות בדפוסי התנהגות של ארה"ב מחד ושל האיחוד האירופאי מאידך, בשאלות הכלכליות-מדיניות של האיזור בשלוש השנים האחרונות, מאז שהחל תהליך מדריד, ברור שיהיה צורך במניעת תחרות ביניהם העלולה להכשיל את הסכם הקמתו של הבנק, ולא דווקא ממניעים כלכליים טהורים, או להכשיל את פעולותיו.

איזור המזה"ית סבל בשתי המאות האחרונות מתחרות המעצמות הזרות, אך הסיבות המדיניות החדשות, כמו גם התנופה המחודשת של הכוחות הרדיקלים שבאיזור, מצריכים ריכוז של כל המשאבים המדיניים והכלכליים למניעת תנאים המקלים על הכוחות הרדיקלים להשיג את יעדיהם. הבנק האיזורי לפיתוח המזה"ית יכול להוות כלי חשוב בידי ממשלות האיזור והמדינות המתועשות בהשגת כמה יעדים, ולכן חשוב שבמפגש בשבוע הבא בושינגטון, תינתן דחיפה רצינית להקמתו. יש להגיע לכך שבועידת עמאן, שתהיה ממשיכתה של ועידת קזבלנקה, ואשר אמורה להיערך במחצית השניה של שנה זו, ניתן יהיה להשיג החלטה מגובשת ומוסכמת על כל הגורמים באיזור ומחוצה לו, להקים בנק איזורי במזה"ית.

פרופ' בן שחר: תודה רבה.

פרופ' פישלזון הקדיש בעשר השנים האחרונות לעבודת מחקר ותיאום מחקרים של קרן המר שהוקמה באוניברסיטת ת"א לפני למעלה מעשר שנים, ומטרתה לעסוק בתכנון שיתוף הפעולה הכלכלי במזה"ית בתנאי שלום. קרן זו הוקמה לאחר הסכם השלום עם מצרים והרבה לפני תחילת תהליך השלום, התמחתה

והכינה הצעות רבות, ששרתנו את הוועדה המלטי-לטרלית שאותן הזכיר דר' עודד ערן. אני מקווה שגם הבנק האיזורי, לכשיקום, ימצא תועלת ברעיונות ותוכניות שהוכנו, ברובן תחת הנחייתו והדרכתו של פרופ' פישלזון. ביקשנו את דר' פישלזון להציג בפנינו את תמונת המצב במדינות המפרץ, וכן מעט על מצרים.

פרופ' פישלזון: התבקשתי לדבר היום דווקא על המדינות אשר לגביהן הנתונים הכלכליים מהפחות ברורים, פחות ידועים וקיימים מעט מאד, יחסית. אדבר בעיקר על המדינות השוכנות לאורך חופו הדרום-מערבי של המפרץ הפרסי (כיום באטלסים החדשים הוא נקרא המפרץ הערבי). בקצהו הצפוני של המפרץ נמצאת עיראק, כונית, רצועת חוף עליה שלטת סעודיה שם נמצא נמל הנפט הגדול ביותר בעולם - נמל ראס-תנורה, שתי נסיכויות בחריין וקטאר, איחוד הנסיכויות, אבו דאבי, דובאי, ובקצה הדרומי נמצאת עומאן.

המדינות האלה, להוציא את ערב הסעודית, כולן מדינות קטנות הן בשטחן הגיאוגרפי והן באוכלוסייתן. להוציא את ערב הסעודית, סך הכל האוכלוסייה בכל מדינות המפרץ החל בכווית בצפון ועד עומאן בדרום, היא מעט פחות מאוכלוסיית ישראל. סך הכל התוצר המקומי (לא כולל את ערב הסעודית) קרוב מאוד לתוצר המקומי של מדינת ישראל. בין המדינות של המפרץ יש פערים גדולים בהכנסה. באיחוד הנסיכויות ההכנסה היא כ- 22,000 דולר לשנה לנפש, בקטאר - קרוב ל- 17,000 דולר לשנה לנפש, ובאחרות - כ- 7000 דולר לנפש לשנה. כל אחת מהמדינות קטנה בפני עצמה, אבל הן בדרך כלל מתנהגות כגוש, יש להן מוסדות כלכליים משותפים כמו בנק, חברה תעופה. לכן מדיניות שתינקט ע"י מדינה אחת תהיה מתואמת בד"כ עם מדיניות כלכלית של המדינות האחרות. סעודיה יוצאת דופן הן בגודלה הגיאוגרפי, הן באוכלוסייתה, והן בסה"כ התוצר שלה שהוא כמעט כפלים מהתוצר של ישראל.

מדינות אלה, מבחינת התוצר לנפש, הן הקרובות ביותר לישראל במזה"ת, והן המדינות הפוטנציאליות לקיום יחסים כלכליים בקטגוריות הרחבות שלהם - קטגוריית יחסי מסחר, יחסי סחר, קטגוריית מיזמים משותפים של אנשי עסקים בעיקר לצורך הקמת פרויקטים תעשייתיים, קטגוריית יחסים כלכליים

לפרוייקטים בין-מדינתיים - פרויקטים של תשתית, קטגוריית יחסים כלכליים שבהם מעגרים גורמים חיצוניים מחוץ לאיזור עם חברות וגופים בינלאומיים. אם נסתכל על הכלכלה של מדינות המפרץ, ניתן לומר שאם לא היו מוצאים בהן נפט (כמעט כל חופו המערבי של המפרץ הפרסי הוא שדה נפט אחד גדול) איש לא היה מזכיר שמות נסיכויות אלה. ללא הנפט אלה כלכלות דלות, כלכלות של חקלאות פרימיטיבית, כלכלות שמתבססות על חקלאות לא מתוחכמת ועל דיג. למעשה אלמלא הנפט אין לכלכלות אלה מה להציע בשוק העולמי בתור תפוקה, בתור מוצר ייחודי. הנפט הוא שהפך אותן למרכז ולציר. אלא שלמעשה כלכלתן של מדינות אלה התחלפה בשנים האחרונות. כוח העבודה העיקרי בכל מה שקשור להפקת הנפט ולתעשיות נלוות לתעשיות הנפט, הוא כוח עבודה שבא מחוץ למדינות האיזור. הפלישתנאים, המצרים, הירדנים, ההודים, הפקיסטנים ומדינות המזרח הרחוק. מדינות אלה נשארות תלויות במידה רבה בידע הטכנולוגי והמדעי של עובדים שבאים מחוץ למדינות האיזור, אם כי יש לציין שהן משקיעות רבות בחינוך מקומי ובחינוך תושביהן בחו"ל.

עובדה שיש לציין היא האנאלפביתיות השולטת ברוב אוכלוסיית המדינות האלה. למעשה, מבחינת היחסים הכלכליים בין ישראל ובין מדינות אלה הפוטנציאל הוא בקטגוריית היחסים הראשונה שהוזכרה - קשרי סחר. מדינות אלה למעשה מייבאות כמעט כל מה שהן צורכות, להוציא תוצרת חקלאית ואנרגיה. המספרים מראים שהיבוא מהווה 40%-30% מהתוצר המקומי. כלומר, אם סה"כ התוצר המקומי של מדינות אלה הוא כ- 70 ביליון דולר, הרי היקף הייבוא שלהן הוא כ- 20 ביליון דולר. יש לזכור שחלק מייבוא זה הוא כמובן ייבוא צבאי שאין לנו עניין לספק אותו. עדיין נשאר היקף ייבוא של בין 15-12 ביליון דולר עליו ישראל יכולה להתחרות. יש להתחשב בעובדה שמדינות אלה מוצפות במוצרים מכל מדינות העולם. הן מדינות יעד של יצואנים בכל מדינות העולם. לכן, אם נרצה להיכנס ליחסי מסחר במדינות אלה, נוכל לעשות זאת בתנאי שנהיה תחרותיים במחיר, באיכות, בשירות, אן ייחודיים בכמה סוגי מוצרים. יש למדינת ישראל יתרון בסחר עם מדינות אלה בהשוואה למדינות אחרות שמהן מדינות המפרץ מייבאות כרגע, זהו יתרון המרחק. עדיין אין היום כביש שמחבר את מדינת ישראל עם מדינות המפרץ. קו צינור הנפט בגולן הוא למעשה דרך עפר שנסללה לאורך ה-

Tapline שהוא צינור בבעלות Aramco שעבר מראס-תנורה במפרץ, עד לצידון בלבנון. בעבודות שביצענו בדקנו אפשרות של הקמת קווי נפט נוספים ממדינות המפרץ לחוף הים התיכון. מסתבר שאם נניח קו נפט ממדינות המפרץ (כווית או ערב הסעודית) עד לאילת, ומאילת הוא יתחבר למקום כלשהו שייבחר ברצועת עזה, תיסלל כמובן גם דרך לאורך הצינור. כך זה יהיה כביש שיחבר את המזוהית עם המפרץ הפרסי. אורך הכביש יהיה כ- 1500-1800 ק"מ - מרחק נסיעה של משאית בפחות מיממה. אין שום מקום בעולם שיכול לייצא למדינות האלה במרחק זמן כזה. גם אם נשתמש בדרך הימית (אילת או אשדוד) בתוך יומים-שלושה תגיע אניה מנמלי ישראל לנמלי נסיכויות המפרץ. מרחק אירי מסתכם ב- 3-3.5 שעות טיסה. כלומר, לישראל יש יתרון של מיקום גיאוגרפי, ולמרות השיפורים התחבורתיים עדיין יש לכך חשיבות, בעיקר כאשר מדובר במוצרים או בתהליכים שמחייבים שירות.

מדינות המפרץ מפיקות היום (כולל סעודיה) כ- 25% מתפוקת הנפט העולמית. ללא סעודיה, נסיכויות המפרץ מפיקות כ- 15% מתפוקת הנפט העולמי. מבחינת רזרבות הנפט שבעולם, במדינות המפרץ (כולל סעודיה) כ- 2/3 מרזרבות הנפט העולמיות. בסעודיה עצמה יש 25% מהרזרבות העולמיות. כלומר, הפיתוח הכלכלי מבחינת התוצר לנפש, מבחינת יישוא תעשיות הוא לא דבר בר-חלוף במדינות אלה. זו תופעה שתימשך על פני תקופה ארוכה, ומכאן שיש מקום למדינת ישראל וליזמים פרטיים להשקיע ולהתאמץ, להשקיע ביצירת קשרים כלכליים עם מדינות המפרץ.

מצרים קרובה יחסית, אוכלוסייתה פי 12 מזו של מדינת ישראל, אבל התוצר הכללי שלה הוא רק כ- 2/3 מהתוצר של ישראל, והתוצר לנפש שלה הוא כ- 650 דולר לשנה, בערך 1/20 מהתוצר לנפש של מדינת ישראל. מצרים יכולה להרשות לעצמה לייבא יחסית מעט, ויחסית מעט בהשוואה למה של ישראל יש להציע. לכן, הפוטנציאל שטמון במדינות המפרץ גדול לאין ערוך מהפוטנציאל הכלכלי שיש ליחסים הכלכליים שבין ישראל ומדינות האיזור.

פרופ' בן שחר: תודה רבה לגדעון.

החלק השני של הצגת הנושאים מקרב אותנו לדון במדינת ישראל. הכלכלה הפלשתינאית וזו של ירדן תופסות חלק חשוב במערכת היחסים הכלכליים

הקיימת והמתפתחת עם ישראל. ביקשנו משני מומחים לנושא לחלק את הצגת הנושא. הראשון יהיה על כלכלת ירדן ויחסי הסחר הפוטנציאליים שלה עם ישראל, עליו ידבר פרופ' נדב הלוי, שמומחיותו בתחום הסחר הבינלאומי. פרופ' הלוי חקר נושאים אלה ובעיקר את מעמדה של ישראל בסחר העולמי ויחסי הסחר של ישראל עם יתרונותיה היחסיים. לאחרונה התפרסמה עבודתו שהוזמנה ע"י מרכז ספיר וקרן המר על פוטנציאל הסחר בין ירדן לישראל. עבודה זו בוצעה לפני החתימה על הסכם השלום עם ירדן. חלק מהעבודה התבצע בשיתוף עם פרופ' קליימן שישא דברו אח"כ.

פרופ' נדב הלוי: משפחת בן-נתן, חברי לדיון, קהל נכבד.

התבקשתי לדבר על הקשרים האפשריים של סחר בין ישראל וירדן. תחילה אדון בסיכויים שנראים לי לתקופה היותר ארוכה, לטווח היותר ארוך, ולאחר מכן על צעדים שנראים לי רצויים בזמן הקרוב.

נקודת המוצא היא המצב של שני המשקים כיום. כפי שכבר צויין מדובר בשני משקים מסדרי גודל לגמרי שונים. א. מבחינת אוכלוסייה, ישראל גדולה ברבע יותר מירדן, אבל מבחינת תוצר לנפש, ישראל גדולה פי 10 מירדן. ב. בהרכב התוצר, מבנה המשק, יש הבדל עצום. ישראל פחות חקלאית ויותר תעשייתית, כאשר התעשייה שלה יותר מתוחכמת, מודרנית, מגוונת. לירדן תעשיות המבוססות על הפוספטים והאשלגן בייצוא, ותעשיות פרימיטיביות של מוצרי צריכה פשוטים שמיוצאים בעיקר רק לארצות שכנות. להבדיל מישראל, ירדן לא הצליחה להיכנס לשוקי אירופה וארה"ב בתעשיות אלו. ישראל עומדת בתחרות עם המשקים המודרניים ביותר בעולם. ג. בכל הנוגע לתשתית -תחברה, קשר, בנקאות, כל המערכת הנחוצה בכלכלה המודרנית, ישראל עולה בהרבה על ירדן. ישראל לעומת ירדן היא מעצמה כלכלית העומדת מול מדינה שנמצאת בשלבים מוקדמים יחסית של פיתוח כלכלי. ד. במדיניות של יחסי סחר, ישראל הינה מאד ליברלית. עשינו צעדים גדולים לקראת חשיפת התעשייה לתחרות, ונמצאים בשלבים מתקדמים של ליברליזציה לגבי ארצות אחרות, אם כי קיימת עדיין הגנה על התעשייה שתימשך בוודאי בכמה השנים הקרובות. לעומת זאת, ירדן עדיין מאד הגנתית בתעשייה שלה ואיננה מוכנה לחשוף את התעשייה שלה לתחרות עם תעשיות אחרות מבחוץ.

יש לציין ששתי המדינות לא קיימו סחר רישמי. למעשה יחסי הסחר מתחילים מ-0 ומהיסטוריה ארוכה של עוינות.

האפשרויות של הסדרי סחר בזמן הרחוק יותר:

נתחיל מאפשרויות הפחות סבירות. שלבים יותר מתקדמים של אינטגרציה: המידה הגדולה ביותר של אינטגרציה היא איחוד כלכלי שדורש סחר חופשי וגם שיתוף פעולה כלכלי מאד הדוק. לאור היחסים הפוליטיים שהיו, לא נראה לי שיש לדבר על סיכויים לכך בעתיד הקרוב. כמו כן, אפשרות של שוק משותף שכולל תנועה חופשית לגמרי של סחורות ושירותים, ללא הגבלות כמותיות ומכסיות, וכן תנועה חופשית של עבודה והון. נכון שרצוי שתהיה תנועת הון מסויימת, השקעות הדדיות, אך כרגע בירדן יש חשש גדול מאד מהשתלטות ישראלית. לא נראה שבעתיד הקרוב נוכל לאפשר תנועה חופשית של עובדים מירדן לישראל. לכן אפשרות של שוק משותף אינה נראית סבירה. איחוד מכס: תנועה חופשית של סחורות ושירותים בין המדינות ללא כל הגבלות ומדיניות סחר אחידה כלפי ארצות אחרות. גם יחסים מעין אלה אינם נראים כברי-ביצוע בעתיד הקרוב. ירדן אינה מוכנה לקבל עליה את משטר סחר-החוץ של ישראל, אשר גם יגביל אותה לגבי הסדרים שהיא יכולה לעשות עם מדינות ערב אחרות. מצד ישראל, ישראל מצטיירת בעיני ארה"ב ואירופה שמדינה תעשייתית עם שכר עבודה גבוה ולכן הן נאותו לקיים איתה הסכם של איזור סחר חופשי. בירדן שכר העבודה נמוך ביותר.

לכן, החשיבות הכלכלית של ירדן נראית שולית בעתיד הכלכלי הקרוב של ישראל. העתיד הכלכלי שלנו עדיין מתרכז באירופה וארה"ב, ובוודאי שלא נרצה לסכן את הקשרים האפשריים שלנו עם אירופה תמורת הסדר כלשהו עם ירדן. מצד שני ניתן לומר שמכיוון שההבדל בין המשקים הוא כל-כך גדול וההשפעה היחסית של השוק הירדני על ישראל תהיה קטנה, ניתן לומר שההחלטות תהיינה בעיקר פוליטיות. בסופו של דבר השיקול העיקרי יהיה פוליטי והשיקול הכלכלי יהיה משני.

איזור סחר חופשי: מתייחס לתנועה חופשית של סחורות ושירותים בין המדינות, כאשר כל מדינה שומרת לעצמה מדיניות עצמאית לחלוטין כלפי חוץ. שלב זה נראה יותר בר-ביצוע, אם כי לא במהירות.

יש לציין שכל האפשרויות שהוזכרו לעיל, כולל האחרונה, מסתבכות בגלל הצורך לקחת בחשבון את האוטונומיה הפלשתינאית. גם לישראל וגם לירדן אינטרסים וקשרים עם האוטונומיה. לכן עלינו לשאול את עצמנו אם כשאנו מדברים על ירדן אנו מדברים על הסדרים בין שתי מדינות או בין שלושה גושים שצריכים להיות באותה מערכת. לדעתי עלינו לדבר על שלושה גורמים ולא רק על שניים.

צעדי הביניים: המינימום שנראה לי הוא הביטול של האיסור על סחר. כלומר, לתת העדפה כמו זו הניתנת לכל שאר הארצות שאין לנו איתן הסדרי העדפה מיוחדים כמו, הונקונג, תאיוון, מזרח אירופה וכו'. מינימום זה כמוגן דורש הדידות. אני מציע שלא להתספק בסחר שמתבטא רק ברשימת סחורות המותרות לייבוא, כי הוא לדעתי פחות מהמינימום הדרוש. לפי הערכתי הסך הכל של פוטנציאל הסחר הקיים הוא בהיקף של חצי מיליארד לכל כיוון, וזהו הסך הכל האופטימלי ביותר. אך יש לציין שסחר של כמה עשרות מיליון דולר לגבי ישראל לא יהיה גידול משמעותי לייצוא, אך לירדן הוא משמעותי מאד.

השלב הבא הוא העדפות בסחר: ישראל חברה ב-GAT - מוסד שאינו מרשה מתן העדפות למדינה שאינה חברה בו. אם נקיים עם ירדן הצהרה של איזור סחר חופשי, נקבל הסכמת GAT. אבל גם כך ירדן, ישראל והפלשתינאים יכולות לקיים הסכמי העדפה היום בלי שזה יהיה נוגד ל-GAT. זאת על פי סעיף היותן חלק מהאימפריה העות'ומנית בעבר. זהו סעיף מוזר שגילינו לא מזמן, והוא נותן פתח להסדרים מיוחדים. סדרי ההעדפה מתבטאים בהורדת תעריפי המכס. לדעתי אין לצפות להדדיות בתחום זה. ישראל חייבת לתת לירדן את אותה הגישה שקיבלנו בזמנו ממערב אירופה. נוריד את ההגבלות מהר יותר מאשר יורידו הירדנים. אם נעשה זאת, תהיה גם יצירת סחר מסויימת. יהיו אצלינו ענפים מסויימים, בעיקר הענפים המתרכזים במוצרים לא מתוחכמים אותם תוכל ירדן למכור יותר בזול מאשר המוצרים המקומיים. נצטרך לקחת בחשבון שלא נוכל להגביל הרבה את הייבוא מירדן, ויש להבין שהסיכוי לפגיעתנו בכלכלה הישראלית הוא קטן. ההסכם קובע שבעוד שלוש שנים אנחנו נהיה חופשיים בייבוא חקלאי משם.

חשוב שהמשא ומתן על יחסים כלכליים עם ירדן יכלול גם נציגים מהאוטונומיה. לא ייתכן שלא ניקח בחשבון גם את הצרכים שלנו וגם את הצרכים שלהם תוך הדיון הכללי הזה.

בסתר יש רווח נטו גדול למשק, אך יש גם נפגעים. אך יש לזכור את התחומים של ההסכם שלש בהם רק רווח ואלה הם התיירות, תשתית, תחבורה, תקשורת, מים, איכות הסביבה.

פרופ' בן שחר: תודה רבה לנדב.

פרופ' קליימן מהאוניברסיטה העברית בירושלים, כלכלן ידוע ורב-גוני, אשר הקדיש בעשר השנים האחרונות עבודה רבה לנושאים הקשורים ביחסים הכלכליים בין ישראל ובין מדינות ערב ובמיוחד עם הפלשתינאים. פרופ' קליימן חבר בצוותות בינלאומיים שעבדו יחד עם כלכלנים ערביים - פלשתינאים, ירדנים ואחרים, פירסם עבודות רבות בנושא זה, מקיים באוניברסיטה העברית סמינר בנושא הכלכלה הפלשתינאית במשך העשר שנים האחרונות. כלכלני המדינות הערביות והפלשתינאים מכירים במומחיותו ונערכו ביניהם פגישות. פרופ' קליימן עודד את מכון טרומן באוניברסיטה העברית להקדיש משאבים רבים לנושא יחסי כלכלה במזרח התיכון. התמחותו מתרכזת בעיקר בכלכלה הפלשתינאית, ולאור כך היה חבר בצוות לניהול המו"מ הכלכלי עם הפלשתינאים, שהיה מתכנס בפאריז בשנה שעברה והגיע להסכם שהוא פרק בהסכם קהיר.

פרופ' קליימן: נתבקשתי לדבר על ההתפתחויות הכלכליות בשטחי האוטונומיה ובגדה ובקשריה עם ישראל מאז הסכם קהיר. אקדים ואומר שמאז שהועבר השלטון בעזה, ברצועה ובאיזור יריחו, לרשות הפלשתינאית, חלה ירידה חדה בתפוקה הסטטיסטית שם, ולכן חלק ניכר מדברי יהיה מבוסס על התרשמויות בלבד. כנקודת מוצא להצגת ההתרשמויות אקח את נקודות המוצא של שני הצדדים, הישראלי והפלשתינאי, במו"מ על ההסכם הכלכלי. נקודת מוצא אחת של ישראל היתה שהיא מעוניינת ב"שכנים שבעים" ועל כך אין צורך להרחיב את הדיבור. נקודת המוצא השניה היתה לא להציב גבול פיזי בין יהודה ושומרון לבין ישראל, בתקופת הסכם הביניים, גבול שיכול להקדים את העובדות של ההסכם ולהפך להסדר קבע. נקודת המוצא של הפלשתינאים היתה שאיפה למכסימום ההיבדלות מישראל, מכסימום שמתיישב עם גישה חופשית ככל האפשר לשוק העבודה ושוק הסחורות הישראלי. נקודות מוצא אלה הביאו להסכם שעיקרו הוא איחוד מכס עם אלמנטים מסויימים של הסכם על איזור סחר חופשי ושל

שוק משותף במובן זה שההסכם התיר תנועה לא בלתי מוגבלת של עובדים מהשטחים לישראל וקבע את התנאים שבהם הם יועסקו בהם.

את ההסבר לדברים אלה שמענו בדבריהם של פרופ' פישלזון, פרופ' בן שחר וד"ר נדב הלוי. ישראל היא שוק אדיר במושגי המזה"ת. היא שוק יותר גדול מאשר כל הארצות השכנות. מבחינת הפלשתינאים אין תחליף לשוק זה בעיקר כשהוא נמצא על מפתן ביתם. אולם הביצוע של ההסכם הוכפף לשיקולי ביטחון. במקרה שלנו הגורם המשפיע יותר מהכל הוא הסגר. בעוד שביהודה ושומרון נמצאו המשאבים לקליטת חלק נכבד מהעובדים שנפלטו מהעבודה בישראל כתוצאה מהסגר, לא כן בעזה. לכן, בנוסף לקשיים הכלכליים שעזה היתה נתונה בהם גם קודם, נוספה הבעיה הקשה של מציאת תחליף להכנסה שהיתה לעובדי עזה בישראל. כך שלא רק שאין בעזה שגשוג כלכלי אלא ישנה במידה רבה גם נסיגה כלכלית עם כל הסכנות שמשמעות ממנה.

השאלה היא מדוע לא קרתה אותה האצה בפעילות כלכלית שהיתה יכולה לפתור בעיות אלה. מדוע לא התממשו התקוות הגדולות של הפלשתינאים להשקעות גדולות בשטחי האוטונומיה. כמו כן מדוע החלק בהסכם שעסק בכניסה חופשית של סחורות לא הניב מבחינתה של האוטונומיה את אותן הפירות שאנשים ציפו להם.

כדי להבין מדוע לא היתה צמיחה כלכלית בעזה מאז תחילת האוטונומיה יש לבחון 4 גורמים.

הגורם הראשון הן רשויות השלטון הפלשתינאיות. נאמר ונכתב רבות על סדרי שלטון לקויים, על כפילויות של סמכויות, על חוסר האצלת סמכויות, ריכוזיות גבוהה. יש לזכור שהרשויות במדינת ישראל בשנות 48' 50' לא היו הרבה יותר מאורגנות למרות שהיו לנו תנאי פתיחה טובים יותר. הבריטים איפשרו לנו התארגנות פנימית מהסוג שלא איפשרנו לפלשתינאים.

הגורם השני הוא אימוץ מודל ההתנתקות. בעזה היתה שאיפה גדולה להתנתק מישראל כמה שיותר מהר. זה התבטא בין השאר בסירוב להעברה מסודרת של טכניקות המיסוי - קשק עם מחשב המס הישראלי, הדרכת עובדים וכו'. זה התבטא בכך שבעזה לא הצליחו לגבות מיסים.

הגורם הנוסף שהוא חלק משאיפת ההתנתקות המהירה מישראל, הוא הסירוב לתת גושפנקא חיובית לעיסקאות ושותפויות עם ישראל. השלטון עדיין לא החליט על עמדתו בתחום זה.

הגורם השלישי הוא שאלת הספקות ביחס למשטר הכלכלי שעומד להיות. כששומעים את הכלכלנים של הרשות הפלשתינית, עולים ביטויים של כלכלה פתוחה, משק חופשי, יוזמה חופשית וכו'. בינתיים הסימנים הפוכים. לדוגמא: הפלשתינאים נלחמו במו"מ על ההסכם הכלכלי, לייבא מוצרים מסויימים ללא מכס מארצות ערב, בפרט מירדן ומצרים. שני מוצרים בולטים שהם ביקשו את הרשות לייבא היה מלט ודלק. בעוד שלאנשי עסקים פרטיים רומזים לא לחתום על עיסקאות עם ישראל, הרשות הפלשתינית עצמה חתמה על הסכם עם ספק מלט ישראלי, ועם ספק דלק ישראלי. היא נטלה את הזכויות שלה לייבא ממקומות אחרים. במילים אחרות היא קיבלה עמלה נכבדת שאותה גובה הרשות עצמה לצרכי המימון שלה. עובדה היא שזהו לא המודל של השוק החופשי ושל הפעילות החופשית. זהו בהחלט איתות בעייתי לאנשי עסקים.

מבחינה מסויימת תל שינוי עם האצלת הסמכויות המוקדמת לפלשתינאים ביו"ש. שם בכל הקשור למיסים, המודל הוא מודל של שיתוף פעולה הדוק מאד, של בקשת הדרכה ישראלית לעובדים מקומיים, של העברה מסודרת של תיקי מיסים וכו'. קשה לשפוט ממה נובע ההבדל הזה.

גורם אחר הוא תרומות העולם המפותח שהושהו בינתיים. דווקא ממשלת ישראל השתדלה שהעברת הכספים האלה לא תושהה, מתוך הכרה בחשיבות של כספים אלה אשר תסרונום בוודאי ישפיע על חוסר היציבות בעזה. בפועל, התרומות לא מיהרו לזרום. המדינות התורמות לא השכילו להבין שהדיקליזציה פנדמנטליסטית בעזה, כמו בכל דרום הים התיכון, לא תיעצר. גם אם חלק מהכספים היה מגיע למחנות הפליטים בלבנון ובכך היה מבצר את מעמדו של אשף בניהול מדיניות השלום עם ישראל, הרי שזו השקעה טובה לא פחות מאשר במפעל שולי בעזה.

לאור האמור לעיל ברוך, מדוע משקיעים פרטיים לא הזדרזו לבוא. הם ציפו שהכסף הציבורי שיוזרם הוא שיצור את הביקושים למוצרים שהם יוכלו למכור.

בחודש הראשון לאחר הקמת השלטון הפלשתינאי בעזה, נרשמו שם 230 חברות, בחלקן זרות של הפזורה הפלשתינאית. כמעט אף חברה לא פתחה עדיין בפעילות. הגורם האחרון: ישראל. יש מילכוד בנושא של הסגר. הסגר מגביל תנועתם של עובדים מהשטחים לישראל. ברור שהוא תנאי הכרחי לצמיחה של חלק גדול מהציבור בהמשך תהליך השלום. מצד שני, הסגר מחליש את הצמיחה בתהליך השלום באוטונומיה ובגדה. ישראל לא יכולה לעזור כספית מעבר למה שהיא התחייבה. אולם ישראל יכלה לנקוט יוזמה ולא לחכות לתחינות פלשתינאיות כשמתעוררים קשיים. נראה לי שעדיין לא התרגלנו למצב החדש ואנחנו לא שלמים עם עצמנו לגבי מה שאנחנו בעצם רוצים. יש להבין שאם יש סגר שמונע מעבר עובדים ורכב, יש לחשוב על סגרים שיאפשרו העברת סחורות. אפשרות זאת היא ברת ביצוע ואין צורך לחכות עד שהפלשתינאים יתחננו להסדרים כאלה. כמו כן ישנה בעיה של אישורי כניסה ושהייה ליזמים מהפזורה הפלשתינאית. בכל אלה ישראל רק מגיבה לתחינות במקום לנסות ליזום פתרונות.

ההסדר כולו מאד פגיע לחוסר רצון טוב. נזכור את בעיית החולירע שהיתה. היו בעזה מקרים של חולירע בשנים קודמות והם לא גרמו להפסקת העברת סחורות חקלאיות. כמו כן, במחיר שיבאו עגבניות מהולנד, יכלו לחטא ולנקות כל עגבניה שהיתה יכולה להיות מיובאת מעזה.

ישנם נושאים שהם במידה מסויימת אינם הפרות הסכם אך הם לא לפי רוח הסכמים. למשל, פחות מחודש אחרי הסכם קהיר, השמידו ביו"ש כמות גדולה של שתילי ציפורן משום שהם לא היו בהתאם לתכנון החקלאי הישראלי. זה היה כשר מבחינה חוקית כי ההסכם חל רק על עזה שם היה מותר לגדל שתילי ציפורן בחופשיות. בעיה כואבת נוספת של הפלשתינאים היא בעיית היחסים שלנו עם ירדן. הם מרגישים שישראל וירדן עושות עיסקאות על גבם. למשל, בהסכם בין ישראל וירדן דובר על ייבוא ב-30 מיליון דולר מירדן ליו"ש. כמו כן, הם מבקשים לעשות מסוף חדש ליד גשר אלנבי ואנחנו דוחים אותם בטענה שזה לוקח זמן רב, ואח"כ בן לילה אנו מקימים מסוף שיפתח יחסים עם הירדנים.

כך, חשוב לזכור שישראל עדיין לא השלימה לגמרי עם עניין האוטונומיה ולכן עמדתה לא עקבית ולא מגובשת.

פרופ' בן שחר דיבר על ביצור השלום ע"י שיתוף פעולה כלכלי. משקיף בעל אבחנה דקה, Petrick Lawson העיך לאחרונה בעיתונות שמדיניות ישראל והמדינות התורמות מניחה את היסוד לצמיחה כלכלית מהירה אם השלום אכן ישגשג ויתבצר, אבל היא עושה מעט מדי כדי להבטיח שהשלום באמת יתבצר.

פרופ' בן שחר: נשאר לטקס חלוקת המילגות על שם אשר בן-נתן.

בעת קיום המו"מ בפאריז, במגעים הלא-רשמיים בין הישראלים לפלשתינאים ובין הישראלים והירדנים. הפלשתינאים הפוליטיקאים הצהירו שהם מעוניינים להתבודד כלכלית מישראל כחלק מהמטרה של השגת עצמאות מדינית. הכלכלנים הפלשתינאים ידעו שבידוד הכלכלה הפלשתינאית מישראל תהיה אסון לכלכלה הפלשתינאית. באותה עת דיברו הפוליטיקאים הפלשתינאים על הצורך בפיתוח יחסים כלכליים בין הכלכלה הפלשתינאית לבין ירדן, שהיא התאום שלהם, בניגוד לפיתוח יחסים עם ישראל. לפלשתינאי שהיה מעורב במו"מ אמרתי שאם הם מעוניינים במצב כזה, ישראל תפתח את הגבולות עם ירדן כדי שהם יוכלו גם כן להנות מיחסים כלכליים עם ירדן. הוא מיד נרתע מכך בטענה שזה יהרוס את הכלכלה הפלשתינאית משום שהשכר בירדן יותר נמוך, המיס בירדן מסובסדים, והפלשתינאים בונים על כך שבהסכם הכלכלי עם ישראל הם ייצאו מוצרים חקלאיים לישראל משום שהם זולים מהמוצרים המקומיים, אבל בירדן מוצרים אלה יותר זולים כי השכר והמיס שם יותר זולים, ואז הירדנים ייצאו לישראל את המוצרים החקלאיים וידחקו את רגליהם את הפלשתינאים. הוא אמר שהם יציעו שבהסכם השלום המנוסח עם ישראל יוזכר שתהיה חתירה לגבולות פתוחים עם ירדן ותהיה הערת שוליים למטה שתציין "כפוף להסדרי מכסים מתאימים". זוהי דוגמא לתייחוס שבו יש לנהל את המו"מ. בסך הכל ההסכם שנחתם בקהיר הוא הסכם טוב ונכון מבחינה כלכלית הן לישראל והן לפלשתינאים.

אני מודה לכם על ההקשבה. אני מזמין את ארתור בן-נתן לחלק את המילגות של קרן בן-נתן לסטודנטים שזכו בהן.

ארתור בן-נתן: אני מודה למרצים על הרצאותיהם המעניינות. אקרא את השמות ואבקש את הסטודנטים להגיע במהרה.

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה לאמנויות, שנה ב'.	חגית אבשלום
כלכלה וחשבונאות, שנה אחרונה.	אמנון בן יעקב
כלכלה וחשבונאות, שנה א'	דורון גז
פסיכולוגיה וסוציולוגיה שנה ג'	רבקה ישראלי
כלכלה ומדעי המדינה, שנה א'	שרון לוביץ.
פילוסופיה וב.א. כללי, שנה ב'	חליפה מועין
תואר שני, מדעי החברה	ליאון סרנגיה
ב.א. כללי, שנה ג'	מיכל פוליקר
הסטוריה כללית וסוציולוגיה, שנה ג'	עינת קדם פור
משפטים, שנה ב'	יהורם שקד

המלצת משרד הביטחון הכוונת החייל

אוניברסיטת תל-אביב, מדעי החברה, שנה ב'	אילנית אדרי
אוניברסיטת תל-אביב, חשבונאות וכלכלה שנה ב'	ישראל יחזקאל
אוניברסיטת תל-אביב, סיעוד, שנה ב'	גלית שמאש
אוניברסיטת חיפה, סטטיסטיקה, שנה א'	בן שושן יצחק
אוניברסיטת בר אילן, חברה, שנה א'	ברזילי הילה
אוניברסיטת בן גוריון בנגב, ספרות ולשון שנה א'	לגזיאל ענת
אוניברסיטת בן גוריון בנגב, חינוך ומזרח תיכון, שנה א'	לוגסי דורית
אוניברסיטת חיפה, תקשורת, שנה א'	סלמן שמעון
מכללת רמת גן, ניהול ומדעי המדינה, א'	עומר אופרית
אוניברסיטת בר אילן, כללי, שנה א'	עמירה עמי
אוניברסיטת חיפה, עבודה סוציאלית, שנה א'	קוסטיצקי ליאורה

המלצת יז לבנים, ארגון ההנצחה

הפקולטה	בנגב,	בן-גוריון	אוניברסיטת	רבקה אפרים
			הטכנולוגית	

פרופ' בן שחר: דורון גז ישא דברים בשם המילגאים.

דורון גז: "מי שלא מנסה, לא נופלי". פעם קראתי סיפור על ילד שקנו לו זוג אופנים.

האופנים היו הטובות והיפות מכל זוג אופנים אחר, אך הילד כלל לא ניסה לרכב עליהם. כששאלו אותו מדוע, הוא אמר "אני מפחד ליפול, ומי שלא מנסה לא נופלי". התשובה מהרה להגיע: "מי שלא מנסה לא מצליח". ואני, לי לא היו אופנים, אז תודה שרכשתם אותם עבורי. אני אנסה, ואצליח.

בשמש של 21 הסטודנטים האחרים ובשמי אני מודה למשפחת בן-נתן על יוזמתם הברוכה ולכל התורמים על רוחב ליבם. שכר הלימוד מהווה מכשול עבור חברי ועבורי, מכשול בינינו לבין עתיד טוב יותר, משכיל יותר. תודה על עזרתכם בהסרת מכשול זה. מי יתן ויום יבוא ונוכל לסייע לאחרים כפי שאתם מסייעים לנו. תודה, ושוב תודה.

פרופ' בן שחר: תודה רבה.